

Rusmir Šadić i Boško Pešić (urednici),
Heideggerov kraj, Centar za kulturu i edukaciju
 Tuzla i Hrvatsko društvo “Karl Jaspers”
 Zagreb 2017.

Pitanje što muči svakog onog koji se danas još uvijek bavi nečim tako “egzotičnim” kao što je filozofija, jest: da li smo, doista, na kraju? Treba li nam još filozofija? Treba li nam još – mišljenje? *In ultima linea*, treba li nam *filozofsko mišljenje*? (Pritom, držim da je ovo posljednje tek – tautologija!) Nije li sve ovo netom spomenuto ne samo izdanak postmodernog “endizma” nego i očaj nesnalaženja u potrazi za smislom u, čini se, posve obesmišljenom svijetu?

Heideggerov kraj ultimativna je filozofska knjiga koja pokušava misliti filozofski nakon “kraja filozofije”. Sam je naslov vidljivo nadahnut samim Heideggerovim čuvenim spisom iz 1964. – “Kraj filozofije i zadaća mišljenja”. U njemu se njemački mislilac, koji je usudno obilježio 20. stoljeće, pita o mogućim ishodima dovršetka metafizičke tradicije filozofije kroz njezin kibernetički usud. Naime, cijela je povijest filozofije obilježena metafizičkim neuspjehom da misli Bitak kao Bitak (*Sein als Seyn*). A to je, prema njemu, jedini mogući putokaz. Jer, *nota bene*, Heidegger filozofiju uzima kao stalno putovanje, pućenje samo. Put koji se pritom rastvara vodi do onoga što on naziva “stvar mišljenja”. Ne, ne radi se ovdje o stvari u smislu predmetnosti, već o onom najvlastitijem i najsvojstvenijem čovjeku kao takvome. Čovjek – na Heideggerovim počecima Tu-bitak – prema svom temeljnom ustrojstvu uvijek je “na putu” k istini.

Heideggerov kraj zbornik je sastavljen od šest tekstova što ih potpisuju danas tako neobični čudaci koji sebe još nazivaju filozofskim piscima. Ali što bi u tome još uopće bilo “čudnim”? Jer, u današnje doba, kada su sve stvari izručene besprizornoj transparentnosti i vulgarnoj prozirnosti praznine besmisla tehnoloških gadgeta koji postaju “realistička ontologija pokoravanja želje”, filozofi su tek čudaci. Što u tom okružju još spašava filozofiju? Jasno i razgovijetno: želja za filozofijom! Od spomenutih šest tekstova, prikaz koji slijedi posebice se usredotočuje na prvi i posljednji spis u Zborniku. Upravo ta dva priloga pojavljuju se kao svojevrsni alfa i omega i mogući orijentiri filozofiranja o Heideggeru na njegovu “kraju”. Što, dakle, znači sam naslov *Heideg-*

* Profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, marijan.krivak2@zg.t-com.hr

gerov kraj? Radi se o priložima koji tematiziraju posljednju, tzv. “kasnu” fazu autorova promišljanja o mogućnosti mišljenja filozofije nakon kraja metafizike. Kasni je Heidegger svojevrsni prorok “nadolazećeg mišljenja”. U tom je smislu i suvremenik filozofa politike koji ključnim pojmom drže “Događaj”. Sam je Heidegger najvažniji spis svojeg misaonog obrata (*Kehre*) označio pojmom Zgode, prigode ili... Događaja. Dakle, *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*.

Zbornik otvara prilog Maria Kopačića indikativnog naslova “Heideggerov oproštaj od filozofije”. Autor vrši vrlo lucidnu, akribijsku analizu filozofove namjere. A ta je... napustiti filozofiju kao metafiziku, a da se istovremeno sačuva sama “stvar mišljenja”. Polazeći od prijepornog stava iz spisa “Kraj filozofije i zadaća mišljenja”, tj. jednadžbe koja glasi: *Filozofija je metafizika*, Kopačić ju nastoji osporiti. Heideggerov će u spomenutom spisu kazati i to da tradicija mišljenja o kojoj se radi, dakle metafizika, kreće Platonovim izlaganjem bivstvovanja kao *idea*. Sva je zapadnjačka filozofija platonizam. Metafizika, idealizam, platonizam... u biti su isto. I tako to traje sve do Nietzschea. Buntovni njemački filozof iz 19. stoljeća na osebujan će način preokrenuti platonizam. Bit će to dovršenje metafizike u njezinoj krajnjoj mogućnosti. Međutim, sama će stvar mišljenja morati biti očuvana na drukčiji način. I to unatoč tomu da je metafizika bila i ostala ono prvo filozofije, njezin “korijen”, kako će to reći Descartes.

Istoimeni Heideggerov spis “Što je to – filozofija?”, osebujan je putokaz za ono što vrijedi očuvati od filozofije za moguće novo, buduće mišljenje u nadolasku. Je li filozofija doista drvo života?, pita se Kopačić. Heideggerova je poznata teza da filozofija svojim podrijetlom i svojom biti jest nešto *grčko*. Grke je ta stvar mišljenja najdublje pogodila. Iz toga proizlazi da u temelju naše, “zapadne” civilizacije nije poslušnost nekoj propisanoj istini, već nešto upravo suprotno tomu – naša *radoznalost*. Koji je temelj, prapočelo takvog poimanja? Počelo je svakog filozofiranja sadržano u nečemu što se kod starih Grka zove *θαυμάζειν*. Čuđenje je taj ugođaj koji potiče i priprema ono što će se zvati filozofijom. Filozofski raz-govor između filozofa i bivstvovanja zadržan je tim ugođajem. Nema drugog počela (*arche*) filozofije od toga. Kako će Heidegger u narečenom spisu kazati: “Začuđenost nosi i provladava (*durchherrscht*) filozofiju.” No, radi li se u tom iskazu o filozofiji kao platonizmu, odnosno metafizici?

Kopačić neće biti takovog mišljenja. Čuđenje je postojalo već prije Platona, kod Heraklita i kod Parmenida, primjerice. Prema tome, filozofiju ne možemo reducirati na metafiziku. Počela filozofije i metafizike ipak su različita. U metafizici je na djelu svojevrsna transfiguracija, navlastita zaštita filozofskog počela. Radi se o osebujnoj težnji da se pronađe ono prvo, nepretpostavljeno

na početku-ishodištu svega. S druge strane, *filozofija* neće ovim pitanjima pristupiti na isti način. Kopic će, a slijedeći Heideggerovo tumačenje, filozofiji nastojati pripisati drukčije osobine. Često se filozofiji – i nekad i danas – željelo dati neprimjerene uloge. Međutim, ako filozofija treba ostati vjerna samoj sebi, ona nije određena za spašavanje i odrješenje vremena i svijeta. Jednako tako, ona nije niti neko sredstvo za ublažavanje bijede masa, niti za zabavljanje ljudi ili oblikovanje i uzdizanje kulture. *Filozofija, zasigurno, nije self-help priručnik!* Heidegger, nadalje, nema neki pozitivan odnos prema tzv. “filozofiji kulture”. Ono o čemu se radi kod filozofije navlastito je predodređeno stanjem čuđenja kao ishodišnog. Za Aristotela, to je tek preliminarno stanje besputnosti i neznanja. Tako će to, naravno, biti i kod Hegela, koji cijeli put povijesti filozofije vidi u pretvaranju puke ljubavi prema mudrosti u znanstveno utemeljeno znanje. No, je li to doista ono što trebamo danas očuvati od naslijeđa filozofije, makar se u tome pozivali na takove umove kakvi su Aristotel i Hegel? Kopic kaže da nekovrsno čuđenje opstaje unatoč “osvojenom” znanju. Pače, “čuđenje zamuknuti ne može”. Moderna je filozofija prekinula s tim ugođajem. Kod Descartesa nailazimo na jedan posve drukčiji doživljaj filozofije. Nakon metodičke skepse na početku promišljanja, približavamo se pathosu izvjesnosti kao konačnome cilju naših nastojanja. Čovjekova se bit prvi puta izjednačava sa subjektivitetom te je od sada izvjesnost onaj meritorni oblik istine kojoj se teži. Najradikalniju će verziju ta linija misli doživjeti kod Leibniza. Leibniz je, naime, istinski praotac digitalne civilizacije koju danas nastanjujemo.

No, što nam poručuje kasni Heidegger? Promišljanje ugođaja na kraju filozofije, u njezinu dovršenju, za njega je već i promišljanje buduće naravi same filozofije. Današnje mišljenje nije našlo svoj jednoznačni put. Ali to nije presudna mana takovog načina promišljanja o zbilji svijeta koji nas okružuje. Suvremeni se um uglavnom oslanja na neko povjerenje u logičko-matematičku razložnost. Heideggerov termin *Rechnen* upućuje na to da je danas mišljenje ograničeno na svojevrсно *računanje, planiranje, konstrukciju*. No, ipak, prema Kopicеvoj interpretaciji velikog “majstora mišljenja” (G. Starčević o Heideggeru), čuđenje jest ono transepohalno počelo i izvor same filozofije. Iako će sam Heidegger često mijenjati termine kao ishodišta temeljnog ugođaja, *θαυμάζειν* unekoliko ostaje najtrajnijim. Tjeskoba, naslućivanje/slutnja... zatim strahopoštovanje, užasnost... sve su ovo osjećanja koja se povlače pred samim “čuđenjem”. Kopic se pita je li uopće onda smisleno govoriti o “kraju filozofije”, dok postoji čuđenje?

Filozofija se ipak ne daje reducirati na metafiziku. Kraj metafizike nije i kraj filozofije. Onto-theo-logika – što je na neki način dovršena filozofija kao znanstveni sustav kao kod Hegela u njegovoj *Enciklopediji filozofijskih znanosti* – napušta ljubav prema znanju i hoće biti “čistim znanjem”. Na taj se način,

tek naoko paradoksalno, odriče i... filozofičnosti. Dovršeni metafizičar nije više ni *philomythos*, a niti *philosophos*. On je – s obzirom na platonističku bit metafizike – ideolog. Metafizika, dakle, kao neupitni izvor filozofije, zatvara njezino počelo (*arche*), tj. čuđenje, u kalup *euporia*, descartovske *certitudo*. Međutim, evidentiranje temelja, odnosno *izvjesnosti*, otvara sasvim drukčiji horizont buduće egzistencije onoga do čega nam je stalo u ovoj priči – filozofije. *Kraj mišljenja* u liku filozofije pretvara se na taj način u pitanje određenja *stvari mišljenja*. Područje na kojem se sada nalazimo naziva se imenom čistina (*Lichtung*). U njemu kao ljudi svagda već jesmo, a u njemu se na osebujan način zadržavaju i stvari kojima se bavimo. Prema tome, *filozofija* zacijelo nije došla na svoj kraj. Naprotiv, ona *svagda iznova započinje*. Važno je ovdje primijetiti da je opet sama stvar raskrivena u jeziku. Naime, umjesto uobičajenog kronološkog početka označenog njemačkom riječi *Beginn*, kod Heideggera se sada radi o “Die andere Anfang”, o novome započinjanju nečeg sasvim drukčijeg. To je i smisao onog najizvornijeg i onog budućeg, raskrivenog za budući događaj mišljenja samog. Čuđenje je izvor i nanovo rođene filozofije.

“Putevi, a ne djela.” Krilatica je to “kasnog Heideggera”, a u njoj se krije sav nesrazmjer između onoga što filozofija jest – i što još uvijek može biti – naspram znanstvenog, računajućeg opredmećivanja na koje se danas svodi mišljenje. Zaključni tekst Zbornika, urednika ove zbirke tekstova, Boška Pešića, razmatra “Filozofiju kao stvar mišljenja”. *Heideggerov kraj* utoliko je i kraj filozofije kakvu smo dosad znali iz tradicije koja završava u tehnici/kibernetici. “Kraj filozofije” upravo je jedno takovo, historijsko mjesto filozofije u kojem se *cjelina njezine povijesti sabire u njezinu krajnju mogućnost*, reći će Pešić slijedeći Heideggerov izriječ. No, ta mogućnost zasigurno nije samo u znanstveno-tehničkom svijetu. Ili... barem ne bi smjela biti tek tamo. Gdje onda potražiti filozofiju, kao nužan dio življenja samog? “Filozofija se uvijek pojavljuje kada stvar zahtijeva mišljenje... stvar filozofije tiče se same filozofije.” Filozofija jest, na neki način, “izgovorena potreba”. No kako osvijestiti tu potrebu, kada se danas, umjesto govorenja, uglavnom *naklapa i brblja*, kako bi to dijagnosticirao još “rani Heidegger” iz *Bitka i vremena*? Osebužno stanje filozofije danas autor će zaključnog teksta Zbornika prepoznati u floskuli o tzv. “slobodi javnog govora”. Ona se, pak, dopušta jedino onda kada izgovoreno ne izgovara ništa!

Upravo će stoga i sam Heidegger toliko jasno naznačiti potrebu jednog sasvim drukčijeg započinjanja stvari mišljenja. Ono se može zvati filozofijom, ali i ne mora. Za razliku od spomenutog, navodno “slobodnog javnog govora”, za njega, misliti primjereno stvari znači dovesti je promišljanjem u neskrivenost. Nema više vremena za oklijevanje. (Premda samo mišljenje uvijek treba vrijeme.) Stvari su sa samom filozofijom takove da se zahtijeva “otvorenost”.

Ako još filozofija ima što za reći u doba znanstveno-tehnološkijske tiranije pretočene u obrazovne politike, ona treba jasno izreći da filozofije još “ima” (*es gibt*). Bolonjski sustav sveučilišnog obrazovanja zasigurno nije okvir u kojem bi *filozofija* još govorila “živom riječi”, a što znači: *kritički promišljala zbilju*. Pešić stoga priziva Heideggerov *Er-eignis*, stjecaj kao svojstvenu uočenost, što se primjećuje iz odabira autora i tekstova u ovome Zborniku. Da ih pri kraju ovoga prikaza tek spomenemo...

Dean Komel u članku “Heidegger i filozofska kasnost” cizelirano, filigranski razmatra Heideggerove putove prema bitkovno-povijesnoj zgodi mišljenja. Opuštenost (*Gelassenheit*) bit će mu čak smjernica prema Vattimovu neobičnom zalaganju za tzv. “hermeneutički komunizam”. Komelov ljubljanski kolega Janko Lozar progovorit će o “prekasnom kasnom Heideggeru”. On će ispitivati prevažan odnos dvaju mislitelja “grčstva”, ali u plodotvornom otvaranju prema onome budućem mišljenju koje slijedi nakon *Nietzscheove metaphysike*. Vrlo je inspirativan i akribičan, no otvoreno kritički intoniran tekst Dragana Prolea “Heideggerov drugi početak i dekonstrukcija prisvajanja”. U njemu će autor zaključiti da je Heidegger – unatoč inventivnom uvođenju pjesništva kao mogućeg, plodotvornijeg “drugog početka” mišljenja – propustio suočiti se s nosećim strukturama našeg praktičkog svijeta. A to su pravo, politika, historija. A kako se ispravno postaviti s veličinom filozofa, ako ne radikalno kritički?

Last but not least, podarena nam je još jedna visprema misleća sinteza Heideggerovih priloga raspravi o kibernetici i nihilizmu. Žarko Paić u sveobuhvatnom prilogu razmatra koje posljedice suvremena biokibernetička civilizacija ima za još postojeću “stvar mišljenja”. Kako se ponašati u doba kada se svako znanje pretvara u robu, tj. informaciju koja je bitak suvremenosti? Kada je znanje tek “know-how”, a svako se drugo mišljenje proglašava zastarjelim, čak i reakcionarnim!? Iako Paić završava tekst nizom pitanja, čini se da je, uz mišljenje, samo pisanje onaj spasonosni put za spas ljudske duše. I to u doba kada su nam “oteli dušu”, a “pokorili želju”...

Zbornik *Heideggerov kraj* može nam zvučati i izgledati kao glas vapijućeg u pustinji Realnog, da parafraziramo gnomu iz kultnog filma *Matrix*. Ipak, pisanje nije puki bijeg iz te pustinje i trauma stvarnosti. Kod istinske knjige, čitanje nam osvještava egzistencijalnu nesreću pojedinca i zajednice. Znači li *Heideggerov kraj* i kraj filozofije? Zaboga, ne... *Filozofija* usmjeruje žudnju k sreći. Suvremeni svijet treba filozofiju više negoli što to ona sama vjeruje (A. Badiou).

UPUTSTVO AUTORIMA

Dijalog je naučni časopis koji objavljuje autorske radove, rezultate naučnih istraživanja, pregledne tekstove, prikaze i osvrtne na knjige, kao i prikaze domaćih i međunarodnih skupova iz naučnih oblasti društvenih i humanističkih nauka. *Dijalog* izlazi četiri puta godišnje. Radovi se primaju isključivo elektronski na adresu dijalog@anubih.ba. Ukoliko rad zadovoljava kriterije *Dijaloga*, što se utvrđuje na redakcijskom kolegiju, prosljeđuje se na nezavisnu recenziju.

Uslovi za razmatranje rukopisa su sljedeći:

- Tekstovi treba da sadrže između 5 000 i 30 000 slovnih znakova s razmacima, bez referenci i fusnota. Prikazi knjiga i konferencija sadrže do 7 000 znakova s razmacima.
- Autori treba da koriste slova vrste Times New Roman, veličina 12, prored 1,5. Naslove i podnaslove pisati bez numeracije, veličine 12. Naslove navoditi u **bold**, a podnaslove u *italic*. Margine podesiti na 2,5 cm, na strani formata A4.
- Iznad naslova navesti ime i prezime autora, a nakon toga u fusnoti naziv institucije u kojoj je zaposlen/a, kao i elektronsku adresu za korespondenciju.
- Apstrakt se prilaže na bosanskom, srpskom, hrvatskom (na početku) i engleskom jeziku (na kraju teksta) i treba da sadrži između 75 i 150 riječi. Ispod apstrakta navesti od 5 do 10 ključnih pojmova. Ukoliko je tekst na engleskom jeziku, apstrakt se na kraju teksta prilaže samo na engleskom jeziku.
- U posebnoj fusnoti (*) navesti dodatne informacije o samom tekstu (dio naučnog projekta, rezultat određenog istraživanja i sl.).
- Strana imena i nazive pisati u izvornoj transkripciji, a u slučaju fonetske transkripcije s navođenjem originalnog naziva u zagradi prilikom prvog spominjanja.
- U fusnote upisivati samo pojašnjenja ili dodatne komentare. Prilikom pisanja prikaza ne koristiti fusnote.
- Način citiranja: Na kraju citata otvoriti zagradu i u nju unijeti prezime autora, godinu izdanja i stranicu, npr.: (Žižek, 2012: 65); ukoliko se radi o dva autora: (Žižek – Horvat, 2010: 42); ukoliko se radi o više djela istog autora koja su objavljena iste godine, razliku među njima naznačiti ubacivanjem malog slova abecede a, b, c, d itd., npr.: (Rorty, 2006b: 89).
- Navođenje izvora u literaturi (harvardski bibliografski stil)
- Monografije: Prezime, ime autora, naziv monografije (*italic*), izdavač, mjesto izdavanja, godina izdanja.
 - Polanji, Karl, *Velika transformacija*, Filip Višnjić, Beograd, 2003.

- Collier, Paul, *The bottom billion: Why the poorest countries are falling and what can be done about it*, Oxford University Press, Oxford, 2007.
- Tekstovi u tematskim zbornicima: Prezime, ime autora, naziv djela (pod znacima navoda), “u”, ime i prezime urednika (ur.), naziv zbornika (*Italic*), naziv izdavača, mjesto izdavanja, godina izdanja, broj strana.
 - Mišević, Tanja, “Pregovori Srbije i Evropske unije za zaključivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju”, u Slobodan Samardžić (ur.), *Srbija u procesu pridruživanja Evropskoj uniji*, Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 147–152.
 - Stewart, Frances and Langer, Arnim, “Horizontal inequalities: Explaining persistence and change”, in Frances Stewart (ed.), *Horizontal inequalities and conflict. Understanding group violence in multiethnic societies*, Palgrave Macmillan, London, 2008, pp. 54-72.
- Tekstovi u naučnim časopisima: Prezime, ime autora, naziv teksta (pod znacima navoda), naziv časopisa (*italic*), broj toma, broj izdanja, godina, broj strane.
 - Vidojević, Jelena, “Zdravstvena zaštita u SAD: pravo ili privilegija?”, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Vol. 5, br. 5, jun 2011, str. 469-471.
 - Harbom, Lotta and Wallensteen, Peter, “Armed conflicts, 1946–2009”, *Journal of Peace Research*, Vol. 47, No. 4, 2010, pp. 501-509.
- Tekstovi u novinama i časopisima: Ime i prezime autora, naslov teksta (pod znacima navoda), naziv novine ili časopisa (*italic*), datum, broj strane.
 - Vuletić, Vladimir, “Ni Kosovo ni Evropa”, *Politika*, 15. decembar 2011, str. 15.
 - Luther, Pierre, “China goes into the world news business”, *Le monde diplomatique*, 10. April 2011, p. 22.
- Dokumenti: Naziv dokumenta (pod znacima navoda), časopis ili glasilo u kome je dokument objavljen (*italic*), broj izdanja (ukoliko postoji), izdavač, mjesto i godina izdanja, broj strane.
 - “Ustav Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 98, Beograd, 2006, str. 20.
 - “Health at a glance 2011: OECD indicators”, OECD Publishing, Paris, 2011, pp. 38-42.
- Doktorske i master teze: Prezime, ime autora, naziv teze (*italic*), doktorska/ master teza, naziv univerziteta (i fakulteta), datum.
 - Tepšić, Goran, *Pristup Johana Galtunga u oblasti rešavanja sukoba*, master teza, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, 2011.
 - Simendić, Marko, *Hobbes on persona, personality, and representation: Behing the mask of mask of sovereignty*, PhD thesis, University of York, 2011.

- Izvori s interneta: Prezime, ime autora, naziv teksta, izdavač (ukoliko je tekst objavljen), puna internet adresa, datum pristupa, broj strane (ukoliko postoji).
 - Collier, Paul and Hoeffler, Anke, *Greed and grievance in civil war*, World Bank, Washington, D. C., 2000. Available from: <http://ssrn.com/abstract=630727> (accessed August 7, 2010), p. 5.
 - Kosanović, Rajko, *Socijalno pravo*, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd. Dostupno na: <http://www.fes.rs/pubs/2011/pdf/29.Socijalno%20pravo.pdf> (pristupljeno 24. januara 2012), str. 41-45.
- Grafikoni i tabele: Tabele i grafikoni treba da sadrže broj, naslov i izvor (sve u donjem desnom uglu). Za elektronsku formu koristiti formate .jpg, .tiff i .ai. Ukoliko je potrebno, grafičke prikaze poslati u zasebnom dokumentu.

INSTRUCTIONS TO AUTHORS

Dialogue is a scientific journal that publishes original papers, the results of scientific research, review articles, book reviews as well as reports of national and international meetings in the scientific field of social sciences and humanities. Dialogue is published four times a year. Manuscripts should be submitted to the email address dijalog@anubih.ba. If the manuscript meets the criteria of the Journal it will be reviewed by independent reviewers.

Conditions to consider manuscripts are as follows:

- Texts must contain between 5 000 and 30 000 characters with spaces, without references and footnotes. Book reviews and conference reports contain up to 7 000 characters with spaces.
- Authors should use letters types Times New Roman, size 12, spacing 1.5. Titles and subtitles are written without numbering, size 12. Titles are written in **bold**, and subheadings in *italics*. The margins should be set at 2.5 cm, at A4 page.
- The name and surname of the author are given above the title, followed by the footnote with the name of the institution where one is employed, as well as an electronic address for correspondence.
- Abstract is enclosed in Bosnian/Serbian/Croatian (in the beginning) and English (at the end) and should contain between 75 and 150 words. 5 to 10 key terms are given below the Abstract. If the text is in English, the abstract is given in English only at the end of the text.
- In a separate footnote (*) specify additional information about the text (part of a scientific project, the result of a specific research, etc.).
- Foreign names and titles are written in the original transcription, and in the case of phonetic transcriptions upon first mentioning in the text the original name is given in parentheses.
- In the footnote only clarifications or additional comments are written. In review articles, book reviews footnotes are not used.
- Citation in the text: At the end of the quote open parenthesis and enter the author's name, year of publication and page, eg.: (Zizek, 2012: 65); in case of two authors: (Zizek – Horvat, 2010: 42); if there are several works by the same author that were published the same year, indicate the difference between them by inserting the small letters of the alphabet a, b, c, d, etc., for example: (Rorty, 2006b: 89).
- Citing of the sources in the literature (Harvard style):
 - Monographs: Surname and name of the autor, *title of the monograph* (italic), publisher, place of publication, year of publication.

- Polanyi, Karl, *The Great Transformation*, Filip Visnjic, Belgrade, 2003.
- Collier, Paul, *The Bottom Billion: Why the poorest countries are falling and what can be done about it*, Oxford University Press, Oxford, 2007.
- Texts in the thematic conference: Surname and name of the autor, “title” (in quotation marks), in name of the editor (ed.), *Title of proceedings* (in Italics), publisher, place of publication, year of publication, page number.
- Miscevic, Tanja, “The negotiations of Serbia and the European Union for the conclusion of the Stabilisation and Association Agreement”, in Slobodan Samardzic (ed.), *Serbia in the EU accession process*, Official Gazette, Belgrade, 2009, pp. 147-152.
- Stewart, Frances and Langer, Arnim, “Horizontal inequalities: Explaining persistence and change”, in Frances Stewart (ed.), *Horizontal inequalities and conflict. Understanding group violence and multiethnic societies*, Palgrave Macmillan, London, 2008, pp. 54-72.
- Articles in scientific journals: Surname and name of the autor, “title text” (in quotation marks), *the name of the journal* (italic), volume number, issue number, year, page number.
 - Vidojević, Jelena, “Health care in the United States: a right or a privilege?”, *Yearbook of the Faculty of Political Science*, Vol. 5, no. 5, jun 2011, pp. 453-471.
 - Harb, Lotta and Wallenstein, Peter, “Armed Conflict, 1946-2009”, *Journal of Peace Research*, Vol. 47, No. 4, 2010, pp. 501-509.
- Articles in newspapers and magazines: Surname and name of the autor, “title of the article” (in quotation marks), *the name of the newspaper or magazine* (italics), date, page number.
 - Vuletic, Vladimir, “Neither Kosovo nor Europe”, *Politika*, December 15, 2011, p. 15.
 - Luther, Pierre, “China goes into the world news business”, *Le Monde diplomatique*, April 10, 2011, p. 22.
- Documents: “Document name” (in quotation marks), *journal or newsletter in which the document was published* (italics), edition number (if any), publisher, place and year of publication, page number.
 - “Constitution of the Republic of Serbia”, *Official Gazette of the Republic of Serbia*, no. 98, Belgrade, 2006, p. 20.
 - “Health at a Glance 2011: OECD Indicators”, OECD Publishing, Paris, 2011, pp. 38-42.
- Doctoral and master’s thesis: Surname and name of the autor, *title of the thesis* (italic), doctoral / master’s thesis, the name of the university (and faculty), date.

- Tepšić, Goran, *Access Johan Galtung in the field of conflict resolution*, master's thesis, University of Belgrade, Faculty of Political Science, 2011.
- Simendić, Mark, *Hobbes on persona, personality, and representation: Behing the mask of mask of sovereignty*, PhD thesis, University of York, 2011.
- Sources from the Internet: Surname and name of the autor, *title text* (italic), publisher (if the article was published), place and year of publication. Available from: full Internet address (accessed: date), page number (if available).
 - Collier, Paul and Hoeffler, Anke, *Greed and grievance in civil war*, World Bank, Washington, DC, 2000. Available from: <http://ssrn.com/abstract=630727> (accessed: August 7, 2010), p. 5.
 - Kosanovic, Rajko, *Social legislation*, Friedrich Ebert Stiftung, Belgrade. Available from: <http://www.fes.rs/pubs/2011/pdf/29.Socijalno%20pravo.pdf> (accessed: January 24, 2012), pp. 41-45.
- Graphs and tables: Tables and graphs should contain the number, title and source (all in the lower right corner). In electronic form using formats .jpg, .tiff and .ai. If necessary, graphs are sent in a separate document.